

Dragana Drobnjak*
Snežana Gudurić
Filozofski fakultet
Univerzitet u Novom Sadu

UDK 811.133.1'373.7
811.163.41'373.7
DOI: 10.19090/gff.2017.1.199-218
Originalni naučni rad

SRCE U FRANCUSKOJ I SRPSKOJ FRAZEOLOGIJI**

Predmet rada čine francuski i srpski frazemi sa komponentama fr. *cœur* / srp. *srce*. Cilj rada je da putem semantičke i kontrastivne analize utvrdimo motivisanost odabranih frazema, te da ih shodno njihovoj pozadinskoj slici, prateći leksikografski model 'tehnikе grozdova' Dobrovoljskog, razvrstamo u konceptualna polja i ustanovimo (ne)podudarnost njihove leksičke i semantičke strukture. Korpus za ovo istraživanje ekscerpiran je iz francuskih i srpskih opštih i frazeoloških rečnika, dnevnih i nedeljnih novina, elektronskih medija.

Ključne reči: srce, frazem, francuski, srpski.

UVOD

Bogata i tematski raznovrsna frazeologija svojstvena je svakom jeziku (Moon, 1998), budući da dotiče raznolike oblasti čovekovog postojanja i delanja. Somatska frazeologija, kao neizostavan deo frazeologije utemeljen na univerzalnoj antropocentričnoj tendenciji, obiluje metaforičkim i metonimijskim modelima koji su proistekli iz poimanja čoveka kao vaskolikog merila. Telo je postalo heuristički model za razumevanje kosmosa, samim tim što je slika sveta koji okružuje čoveka iznedrena iz misaonih postupaka istovetnih postupcima kojima se opaža sopstveno telo i njegov položaj u tom svetu (Radenković, 1991: 193).

Prema teorijskim postavkama Giroa (Guiraud, 1975: 8) telo je sedište svih čovekovih saznanja i osećaja samim tim što su psihičke funkcije utemeljene i imenovane na osnovu slika koje ono odražava. Shodno tome, nevidljiva psiha se u tradicionalnoj psihologiji poima kao odraz vidljivog tela.

Karakter somatizama je univerzalan i izvire iz tradicionalne simbolike delova tela, gestova, mimike, narodnog verovanja, tradicije i praznoverja (Mršević–Radović, 1987). Dok su u spoljašnjoj somatskoj frazeologiji podjednako zastupljeni svi vidljivi delovi čovekovog tela (npr. glava, lice, oči, uši, ruke, noge, prsti), u unutrašnjoj somatskoj frazeologiji u mnogim lingvokulturološkim zajednicama

---

* dashayuyu@yahoo.fr

** Rad je urađen u okviru projekta MNTR br. 178002 Jezici i kulture u vremenu i prostoru.

znatno prevladava somatizam *srce* u odnosu na druge unutrašnje organe (npr. stomak, želudac, bubrezi, živci) ili telesne tečnosti (npr. krv, sluz, znoj, suze).

U ovom radu pažnju smo usmerile ka francuskoj i srpskoj somatskoj frazeologiji sa željom da utvrdimo obojenost leksema fr. *cœur* / srp. *srce* i koncepte koje one izražavaju. Jezičkim realizacijama u našem korpusu metodom semantičke dekompozicije pridružile smo odgovarajuće deskriptore, te ih shodno tome svrstale u odgovarajuća konceptualna polja. Korpus za ovo istraživanje ekscerpiran je iz brojnih izvora na francuskom i srpskom jeziku: opštih i frazeoloških rečnika, dnevnih i nedeljnih novina, elektronskih medija, bez pretenzije da u analizu uvrstimo sve postojeće jezičke realizacije sa posmatranim komponentama. Odabrane jezičke realizacije pripadaju standardnom i familijarnom francuskom i srpskom jeziku, potvrđene su u savremenoj jezičkoj praksi, a njihova učestalost je bio presudan kriterijum u priključivanju građi.

SRCE I KONCEPTUALNA POLJA

Od pamtiveka se srce smatra jednim od najvažnijih, ako ne i najvitalnijim organom. Razna mitska i magična verovanja izvorište pronalaze u ovom delu ljudskog i životinjskog tela, samim tim što se srce oduvek poimalo kao središte raznolikih emocija, ljubavi i čestitosti, plemenitosti i samilosti, odvažnosti i srčanosti, besa i nemilosrdnosti, bezosećajnosti i grubosti.

Dok su stari Egipćani verovali da je srce središte duševnog života, prevashodno mišljenja, većina grčkih filozofa poimala je srce kao utočište volje, osećanja i mišljenja. Tako prema Platonu duša obitava u srcu, glavi i stomaku, a prema Aristotelovom promišljanju duša se nalazi isključivo u srcu, dok mozak ima nebitan značaj (Guthrie, 1962). Prema Apresjanu (Апрецјан II, 1995) intelektualna delatnost se lokalizuje u glavi, pameti, umu (npr. *pretpostavljati, shvatiti, saznavati*), govorna u ustima, na jeziku i drugim govornim organima (npr. *saopštiti, savetovati, hvaliti, rugati se*), dok su u srcu i duši smeštene okulturene želje povezane sa duhovnim potrebama i emocijama (npr. *radovati se, voleti, diviti se, mrzeti*).

Srce, dakle, odiše izobiljem simbolike, budući da se u naivnoj slici sveta ono poistovećuje sa čovekovim unutrašnjim bićem, onim najtananim i najskrivenijim duhovnim i emotivnim kutkom. Često uminu i granice između srca i duše, o čemu svedoče frazemi u kojima se u okviru istih kognitivnih jedinica pojavljuju i *srce* i *duša*:

fr. *son cœur, son âme brûle (pour quelqu'un, quelque chose)* / srp. *srce, duša mu gori, izgara (za nekim, nečim)*

fr. *cela vient de mon cœur, âme* / srp. *to mi dolazi iz srca, duše*

fr. *être gravé dans le cœur, l'âme* / srp. *urezati se u srce, dušu*

Shodno definiciji iz RMS (1263–1264) *srce* odlikuje nekoliko značenja: 1.

a) *centralni mišićast organ u grudima koji reguliše krvotok u telu*; b) *mesto na levoj strani grudi pod kojim se taj organ nalazi*. 2. (obično u izrazima) a) *narav, priroda, karakter*; b) *unutrašnji čovekov svet, duša*; v) *osećajni život čovekov*; d) *u prisnom obraćanju, obično uz reč „moje”, u značenju: draga moja, dragi moj*. 3. fig. a) *središnje mesto (države, pokrajine, oblasti), središte, centar*; b) *sredina kakvog ploda, cveta i sl., jezgro*; v) *unutrašnjost čega*. 4. nar. *želudac, stomak*. 5. *kao sastavni deo nekih botaničkih naziva*.

Značenja francuske lekseme *cœur* u relevantnim francuskim rečnicima (TLF, Le Petit Robert) odgovaraju navedenim značenjima u srpskom jeziku, te ih ovde nećemo posebno navoditi.

Na međujezičkom planu, dakle, uočavamo istovetnost polisemičnih struktura posmatranih leksema. Našim istraživanjem utvrdićemo da li se u francuskoj i srpskoj lingvokulturološkoj zajednici navedeni semantički sadržaji jednako konceptualizuju ili odišu raznolikim poimanjem stvarnosti.

Frazem predstavlja spoj dve ili više reči (pri čemu uslov ne predstavlja punoznačnost barem jedne od njih) koji odlikuje čvrsta struktura, bez obzira na njenu (ne)idiomatičnost (Burger, 1982). Kod globalnih frazema uočljiva je tesna uzajamna povezanost komponenata od kojih se niti jedna ne može dodati ili izostaviti, niti se njihov redosled može promeniti. Kod komponentnih frazema deo komponenti je figurativno obojen, a deo zadržava primarno značenje. Tako frazem *avoir le cœur au bord des lèvres* nosi značenje „osećati mučninu”. Ukoliko se umesto *au bord* upotrebi drugi lokalistički predlog, *sur*, nastaje frazem sa drugačijim značenjem „biti iskren”. Upotreba različitih predloga osim formalnih razlika među frazemima otkriva i drugačije poimanje značenjskih odnosa između komponenata. Isto tako, frazem *imati na srcu* upućuje na postojanje teskobe ili problema, dok frazem *imati u srcu* koji se razlikuje u samo jednom segmentu ističe da nam je neka osoba, predmet ili pojam veoma drag. Dok se u prvom primeru nagoveštava prisustvo nekog tereta koji pritiska srce, u drugom se srce poima kao posuda koju punimo sadržinom, odnosno emocijama.

S druge strane, u komponentnom frazemu *parler à cœur ouvert* („govoriti iskreno”) glagol *parler* zadržava osnovno značenje, nosilac je semantike celokupnog frazema i može se zameniti drugim glagolima (npr. *agir, raconter*). Segment *à cœur ouvert* prolazi kroz semantičku transpoziciju budući da ga nije moguće doslovno prevesti, te preuzima značenje priloga ‘iskreno’. U srpskom jeziku takođe uočavamo komponentne frazeme: *biti širokog/velikog srca, iz dna*

srca/iz sveg srca koji mogu da stoje uz razne glagole (npr. *voleti, mrzeti*). Ukoliko se, međutim, upotrebljavaju bez glagola, posmatramo ih kao globalne frazeme.

U kognitivnoj lingvistici frazemi predstavljaju psiholingvističke jedinice unutar ‘mentalnog leksikona’. Ovaj leksikon istkan je od mreže pojmovnih jedinica razvrstanih u jedno ili više konceptualnih polja koja su omeđena prema izvanjezičkim kriterijumima, odnosno utemeljena su na svakolikom čovekovom znanju o svetu. Konceptualno-semantičko umreženje frazema izvire iz metode semantičke dekompozicije tako što se frazemima pridružuju odgovarajući deskriptori, tačnije relevantna svojstva zasnovana na odnosima sličnosti. Dobrovoljski (prema Zybatov 1997: 582) predlaže ‘tehniku grozdova’ u okviru koje frazeme istog grozda povezuje semantička sličnost na intuitivnom nivou. Kontekst često utiče na pridruživanje deskriptora frazemima, te pojedine višeznačenjske frazeme samim tim može da krasi više deskriptora. Osim toga, samim tim što su frazemi unutar jednog grozda združeni u značenjsku celinu usled istovetnog relevantnog obeležja, oni ne moraju obavezno da dele isti deskriptor.

Prateći ovakav leksikografski postupak, frazeme iz našeg korpusa smo prema njihovoj pozadinskoj slici grupisale u pet konceptualnih polja: 1) ‘čovekove osobine’, 2) ‘čovekova stanja’, 3) ‘čovekovo ponašanje i odnos prema drugim ljudima’, 4) ‘način čovekovog delanja’, 5) ‘središte’.

U našem istraživanju pod potpunom ekvivalencijom frazema u dva jezika podrazumevamo istovetnost morfosintaksičke strukture, frazeološkog i doslovnog značenja, konotativnosti i pozadinske slike. Frazeme istog ili sličnog značenja, ali neistovetne leksičke strukture smatramo korespondentima, ne i ekvivalentima, te ih posebno navodimo. Kod francuskih primera za koje ne pronalazimo ekvivalent u srpskom jeziku u zagradi dajemo doslovno značenje komponenata frazema, a ne frazeološko značenje. Doslovno značenje frazeoloških komponenti veoma je važan kriterijum budući da odnos doslovnog i frazeološkog značenja ukazuje na (ne)prozirnost motivacije i određuje stepen idiomatičnosti.

1. Konceptualno polje ‘čovekove osobine’

Prvu podgrupu čine frazemi koji upućuju na karakterizaciju čoveka, odnosno na njegove: a) fizičke i b) karakterne odlike:

a) fizički izgled:

- ‘veoma sladak, slatka’, ‘veoma šarmantan,-na’:

fr. *être beau, belle, joli, jolie comme un cœur* (*biti lep,-a kao srce) / srp. –

fr. *être mignon,-ne comme un cœur* (*biti sladak, slatka kao srce) / srp. –

b) karakterne odlike:

Svi frazemi u ovoj skupini izražavaju trajne osobine. Od poželjnih karakternih odlika uočavamo sledeće:

- ‘dobrota’, ‘plemenitost’, ‘(sa)osećajnost’:

fr. *avoir un cœur en, d’or* / srp. *imati zlatno srce*

fr. *avoir un grand cœur* / srp. *imati veliko srce*

fr. *avoir bon cœur* / srp. *imati dobro srce*

fr. *avoir le cœur sur la main*¹ / srp. *imati srce na dlanu*

fr. *être un vrai cœur* / srp. *biti pravo srce*

fr. *avoir le cœur à la bonne place*² (*imati srce na dobrom mestu) / srp. –

fr. *être un cœur sur deux pattes* (*biti srce na dve šape) / srp. –

fr. *être tout cœur* (*biti sav srce) / srp. –

fr. *être un homme de cœur* (*biti čovek od srca) / srp. –

fr. – / srp. *imati meko srce*

fr. – / srp. *imati široko srce*

fr. – / srp. *biti dobrog srca*

fr. – / srp. *biti srce od čoveka*

- ‘dobrota’, ‘milosrđe’, ‘čistota duše’, ‘bezgrešnost’:

fr. *avoir un cœur pur* / srp. *imati čisto srce*

fr. – / srp. *biti čistog srca*

- ‘nežnost’:

fr. *être tendre comme un cœur* (*biti nežan kao srce) / srp. –

- ‘ljubaznost’:

fr. *être gentil,-le comme un cœur* (*biti ljubazan,-na kao srce) / srp. –

- ‘iskrenost’:

fr. *avoir le cœur sur les lèvres*³ (*imati srce na usnama) / srp. –

¹ U pozadinskoj slici uočavamo dobru osobu čija su osećanja izložena na dlanu, te je spremna da ih podari nekome. Pružena ruka sama po sebi je izuzetno snažan simbol solidarnosti i plemenitosti.

² Ovaj frazem je nastao kalkiranjem engleskog frazema *to have one’s heart in the right place*.

³ Frazem ima još jedno značenje, „imati mučninu”, „imati želju za povraćanjem”, te smo ga svrstale i u naredno konceptualno polje među frazeme koji upućuju na čovekovo fiziološko stanje.

- ‘spontanost’, ‘naivnost’, ‘čistota duše’, ‘radost’:

fr. *avoir un cœur d'enfant* (*imati srce dečije) / srp. –

- ‘neustrašivost’:

fr. *avoir du cœur* (*imati srca) / srp. –

fr. *avoir du cœur au ventre*⁴ (*imati srce u stomaku) / srp. –

Posebno su zanimljivi frazemi u kojima se karakterizacija čoveka ostvaruje poređenjem sa životinjama. U frazemima fr. *avoir un cœur de lion*⁵ / srp. *imati lavlje srce* uočava se metonimijski odnos budući da se srce lava koji je oličenje neustrašivosti poima kao sušta hrabrost koja ispunjava njegovo srce. Tako ovakav metonimijski prenos postaje temelj pojmovne metafore u okviru koje karakteristika lava (hrabrost koja se nalazi u srcu) izrasta u izvorni domen, a odvažan čovek ciljni domen na koji se preslikava ova osobina.

U našem korpusu pronalazimo i frazeme koji iskazuju pojedine nepoželjne karakterne osobine. Najprisutniji u ovoj skupini jesu frazemi kojima se ističe odsustvo osetljivosti, duševnosti, nedobrote:

- ‘neosetljivost’, ‘bezdušnost’:

fr. *avoir un cœur dur, endurci* / srp. *imati tvrdo srce*

fr. *avoir un cœur de glace, avoir un cœur glacé* / srp. *imati ledeno srce*

fr. *être sans cœur* / srp. *biti bez srca*⁶

fr. *avoir un cœur froid* / srp. *imati hladno srce*

fr. *avoir le cœur sec* (*imati srce suvo) / srp. –

fr. *manquer de cœur* (*nedostajati srca) / srp. –

fr. – / srp. *biti tvrdog srca*

- ‘zloba’:

fr. *avoir un mauvais cœur* / srp. *imati zlo srce*

fr. – / srp. *biti zlog srca*

⁴ U srednjem veku, leksema *ventre* je pored značenja „trbuh, stomak” upućivala kako na „grudni koš” tako i na „unutrašnjost glave”.

⁵ Frazem je popularizovan pod uticajem francuskih istoričara koji su ovaj nadimak nadenuli engleskom kralju Ričardu I zbog njegove neustrašivosti.

⁶ U pojedinim frazemima u našem korpusu mogući su varijantni oblici kada se lekseme fr. *cœur* / srp. *srce* kao komponente mogu zameniti leksemama fr. *âme* / srp. *duša*. Nećemo navoditi ovu varijantnost budući da to nije predmet našeg istraživanja.

U brojnim frazemima, prevashodno francuskim, srce se poistovećuje sa kakvom tvrdom neprobojnom materijom:

- fr. *avoir un cœur de pierre* / srp. *imati kameno srce, srce od kamena*
- fr. *avoir un cœur d'acier* / srp. *imati čelično srce, srce od čelika*
- fr. *avoir un cœur de marbre* (*imati srce od mermera) / srp. –
- fr. *avoir un cœur de granit* (*imati srce od granita) / srp. –
- fr. *avoir un cœur de bronze* (*imati srce od bronze) / srp. –
- fr. *avoir un cœur d'airain* (*imati srce od bronze) / srp. –
- fr. *avoir un cœur de roche* (*imati srce od stene) / srp. –
- fr. *avoir un cœur de fer* (*imati srce od gvožđa) / srp. –
- fr. – / srp. *biti kamenog srca*

I u ovoj skupini uočavamo poistovećivanje čoveka sa određenim životinjama ili biljkama:

- ‘izrazita plašljivost’, ‘kukavičluk’:

fr. *avoir un cœur de lièvre* / srp. *imati zečje srce*

- ‘velika okrutnost’:

fr. *avoir un cœur de tigre* (*imati srce tigra) / srp. –

- ‘emotivna nestalnost’, ‘biti zaljubljuje prirode’:

fr. *avoir un cœur d'artichaut*⁷ (*imati srce artičoke) / srp. –

2. Konceptualno polje ‘čovekova stanja’

Konceptualnom polju ‘čovekova stanja’ pridružile smo sadržaje koji se odnose na: a) fiziološka i b) psihička stanja:

a) ‘čovekova fiziološka stanja’:

Nije neobično da u ovoj skupini pronalazimo isključivo francuske frazeme, budući da je do sedamnaestog veka leksema *cœur* imala i značenje „stomak”⁸. Otuda i semantika ovih frazema.

Skoro svi frazemi ukazuju na kakvo trenutno neprijatno fizičko stanje:

⁷ *Srce* ovde označava središnji deo biljke sa kojeg se odvajaju brojni listovi, po jedan za svaku prisutnu osobu. Otuda metaforičko upućivanje na osobu koja nudi malo ljubavi svakome ko joj privuče pažnju. Frazem je nastao krajem devetnaestog veka i proistekao je iz poslovične izreke *cœur d'artichaut, une feuille pour tout le monde* (*srce artičoke, jedan list za svakog).

⁸ O ovom značenju u srpskom jeziku biće govora u daljem tekstu.

- ‘imati mučninu’, ‘imati želju za povraćanjem’:

fr. *avoir le cœur soulevé* (*imati srce⁹ podignuto) / srp. –
 fr. *avoir mal au cœur* (*imati bol u srcu) / srp. –
 fr. *avoir le cœur au bord des lèvres* (*imati srce na krajičku usana) / srp. –
 fr. *avoir le cœur sur les lèvres* (*imati srce na usnama) / srp. –
 fr. *avoir le cœur barbouillé* (*imati srce ubrljano) / srp. –
 fr. *avoir le cœur noyé* (*imati srce utopljeno) / srp. –
 fr. *avoir le cœur à l’envers* (*imati srce naopačke) / srp. –
 fr. *se sentir le cœur retourné* (*osećati sebi srce okrenuto) / srp. –

- ‘izazivati gađenje’, ‘zgaditi’:

fr. *retourner le cœur à quelqu’un* (*preokrenuti srce nekome) / srp. –
 fr. *lever le cœur* (*dići srce) / srp. –
 fr. *soulever le cœur* (*podići srce) / srp. –
 fr. *faire mal au cœur*¹⁰ (*praviti bol u srcu) / srp. –

- ‘osećati bol u grudima’:

fr. *avoir une pointe au cœur* (*imati bodlju u srcu) / srp. –

Svega jedan frazem nosi pozitivnu konotaciju:

- ‘biti otporan na ono što izaziva gađenje’:

fr. *avoir le cœur bien accroché*¹¹ (*imati srce dobro zakačeno) / srp. –

b) ‘čovekova psihička¹² stanja’:

Određeni broj francuskih i srpskih frazema opisuje čovekove emocije koje ne mogu direktno da se percipiraju, nego se poimaju zahvaljujući prototipičnim

⁹ U doslovnom prevodu frazema u ovoj skupini umesto *srca* može ravnopravno da stoji i *stomak*.

¹⁰ Navedeni frazem ima i značenje „izaz(i)vati tugu” i „izaz(i)vati saosećanje”, te smo ga svrstale i u okvire konceptualnog polja ‘čovekovo ponašanje i odnos prema drugim ljudima’.

¹¹ Odnosi se i na gnušanje u metaforičkom smislu.

¹² Pod psihičkim stanjem podrazumevamo i bazične, biološki uslovljene emocije, i sekundarne, okulturene emocije.

U bazične emocije svrstavaju se sreća, ljubav, radost, ljutnja, bes, tuga, strah, iznenađenje i interesovanje, jer za njih postoje odgovarajuće facijalne ekspresije. Sekundarne emocije, kao što su nada, očajanje, dosada, ljubomora, neugoda, motivisane su intelektualnom ocenom situacije kao željene ili neželjene za subjekta i svojstvene su isključivo čoveku.

spoljašnjim manifestacijama i u jeziku se konceptualizuju kroz metaforičke i metonimijske modele.

U frazemima koji slede pronalazimo veoma produktivnu pojmovnu metaforu u kojoj se srce konceptualizuje kao s(r)edište emocija, kao prostor u kome se nalazi čovekovo unutrašnje biće, njegovu suštinu.

Većina frazema u ovoj podgrupi ukazuje na čovekovo nelagodno psihičko stanje, neraspoloženje i neprijatna osećanja. Najbrojniji među njima su frazemi u kojima se (golema) tuga, povređenost, očaj, veliki duševni bol oličavaju kao bol srca uprkos medicinskoj činjenici da bol srčanog mišića fiziološki nije moguć:

fr. *avoir mal au cœur* / srp. *boli srce nekoga*

fr. *son cœur se serre* / srp. *steže mu se srce*

fr. *avoir le cœur qui saigne* / srp. *imati srce koje krvari*

fr. *son cœur se déchire* / srp. *srce mu se cepa, kida, para*

fr. *peser sur le cœur* / srp. *biti teško na srcu nekome*

fr. *avoir le cœur serré* (*imati srce stegnuto) / srp. –

fr. *avoir le cœur gros* (*imati srce veliko) / srp. –

fr. *avoir le cœur lourd* (*imati srce teško) / srp. –

fr. *en avoir gros sur le cœur*¹³ (*imati veliko na srcu) / srp. –

fr. *en avoir lourd sur le cœur* (*imati teško na srcu) / srp. –

fr. – / srp. *imati na srcu ranu*

Pored tuge, u srcu mogu da se nastane i druge emocije:

- ‘teret na duši’:

fr. *avoir quelque chose sur le cœur* / srp. *imati nešto na srcu*

fr. *avoir un poids sur le cœur* / srp. *imati teret na srcu*

- ‘kratkotrajan i bolan osećaj usled kakve emocije’:

fr. *avoir un pincement au cœur* (*imati štipanje u srcu) / srp. –

- ‘bes’:

fr. *avoir la rage au cœur* / srp. *imati bes u srcu*

fr. *en avoir gros sur le cœur* (*imati veliko na srcu) / srp. –

- ‘bezvoljnost’:

fr. *n’avoir le cœur à rien* (*nemati srce za ništa) / srp. –

¹³ Frazem ima i sekundarno značenje „osećati bes” i sa tim značenjem smo ga uvrstile još jednom u istu ovu grupu, ali smo mu pridružile drugi deskriptor.

- ‘teško prihvatiti nešto’:

fr. *rester sur le cœur* (*ostati na srcu) / srp. –

- ‘pritajiti bol’, ‘skupiti snagu’:

fr. – / srp. *stegnuti srce*

- ‘ražalostiti se’, ‘ozbiljno nešto shvatiti’, ‘lično shvatiti’:

fr. – / srp. *uzeti, uzimati k srcu*

fr. – / srp. *primati nešto k srcu*

- ‘osetiti olakšanje’, ‘osloboditi se velike brige, problema, tegobe’:

fr. – / srp. *teret je nekome pao sa srca*

fr. – / srp. *kamen je nekome pao sa srca*

- ‘veliki strah’:

fr. *avoir un cœur transi de crainte* (*imati srce smrznuto od straha) / srp. –

fr. – / srp. *nekome je srce stalo od straha*

fr. – / srp. *nekome se ledi srce od straha*

fr. – / srp. *nekome srce silazi u pete*

U poslednjem frazemu uočavamo dve metonimije, najpre *srce* koje se poistovećuje sa osobinama koje se nalaze u njemu (kao i kod drugih frazema), potom *pete* koje usled metonimijskog prenosa ukazuju na bežanje kao uobičajenu reakciju izazvanu strahom.

Srce se u francuskoj i srpskoj frazeologiji poima i kao sedište ljubavi, nežnosti, privrženosti, radosti:

- ‘osećati ljubav prema nekome’:

fr. *avoir quelqu’un dans son cœur* / srp. *imati nekoga u srcu*

fr. *porter quelqu’un dans son cœur* / srp. *nositi nekoga u srcu*

- ‘biti nekome drag’, ‘biti predmet nečijih misli’:

fr. *être dans le cœur de quelqu’un* / srp. *biti u nečijem srcu*

fr. – / srp. *ležati kome na srcu*

fr. – / srp. *biti nekome na srcu*

- ‘biti srećan’, ‘biti radostan’, ‘biti blažen zbog ispunjenja neke želje, očekivanja’:

fr. *avoir le cœur léger* (*imati srce lagano) / srp. –

fr. – / srp. *puno je srce nekome*

fr. – / srp. *srce (za)igra nekome*

fr. – / srp. *srce raste nekome*

fr. – / srp. *milo je nekome oko srca*

fr. – / srp. *srce mu je na mestu*

fr. – / srp. *biti toplo oko srca*

- ‘biti oduševljen nekim/nečim’:

fr. *avoir un coup de cœur* (*imati udarac srca) / srp. –

Pojedini frazemi nisu sami po sebi pozitivno ili negativno konotirani, već su kontekstualno obojeni. U narednim frazemima određeno psihičko stanje prate i svojevrzne fizičke manifestacije:

- ‘osećaj neuobičajenog lupanja srca usled snažne emocije (zaljubljenosti, straha, besa, strepnje)’:

fr. *avoir le cœur qui bat (fort, vite)* / srp. *imati srce koje lupa (snažno, brzo)*

fr. *avoir le cœur qui bat la chamade*¹⁴(*imati srce koje dobuje) / srp. –

fr. *cœur qui bat à tout rompre* (*srce koje lupa da sve slomi) / srp. –

fr. – / srp. *iskočiće srce nekome*

fr. – / srp. *nekome srce udara, tuče kao ludo*

fr. – / srp. *nekome je srce zadrhtalo*

Pojedini frazemi otkrivaju raznolika osećanja usled gubitka ili neimanja ljubavi:

- ‘osećati veliku tugu nakon rastanka ili gubitka voljenog bića’:

fr. *avoir le cœur brisé* / srp. *imati slomljeno srce*

fr. *avoir le cœur en miettes* (*imati srce u mrvicama) / srp. –

- ‘biti bez ljubavi’:

fr. – / srp. *nekome je hladno oko srca*

3. Konceptualno polje ‘čovekovo ponašanje i odnos prema drugim ljudima’

¹⁴ Poreklo ovog izraza pronalazimo u italijanskoj reči *ciamada* („vika”, „poziv”). Ona je upućivala na vojnu proceduru dobovanja kojim se neprijateljskoj strani poručivalo da se traži kratak prekid borbe ili predaja. *La chamade* je nekada označavala vrstu oružja koje je pravilo veliku buku.

Semantika frazema oličenih u ovoj skupini ilustruje čovekovo ponašanje, kao i odnos prema ljudima u njegovom okruženju. U narednim frazemima prisustvo drugih osoba je moguće, ali nije obavezno:

- ‘raditi nešto predano sa uživanjem, poletom’:

fr. *s'en donner à cœur joie* (*dati se srcem radost) / srp. –

fr. *avoir le cœur à l'ouvrage, au métier* (*imati srce u poslu) / srp. –

fr. *y mettre du cœur* (*u nešto staviti srca) / srp. –

fr. *mettre tout son cœur* (*staviti celo svoje srce) / srp. –

fr. *prendre quelque chose à cœur* (*uzeti nešto na srce) / srp. –

fr. – / srp. *uneti srce u nešto*

- ‘želeti jako nešto’, ‘držati do nečega’, ‘biti veoma zainteresovan za nešto’:

fr. *avoir à cœur* (*imati na srcu) / srp. –

fr. *tenir à cœur* (*držati na srcu) / srp. –

fr. *prendre à cœur* (*uzeti na srce) / srp. –

- ‘ne ograničavati svoje želje’:

fr. – / srp. *pustiti srcu na volju*

- ‘ne obeshrabriti se pred teškoćama’, ‘zadovoljiti se onim što se ima’, ‘prihvatiti kompromis’:

fr. *faire contre mauvaise fortune bon cœur* (*činiti protiv loše sreće dobro srce) / srp. –

- ‘smejati se iskreno bez podrugivanja’:

fr. *rire de bon cœur* (*smejati se dobrim srcem) / srp. –

- ‘biti načisto u vezi sa nečim’:

fr. *en avoir le cœur net* (*zbog toga imati srce čisto) / srp. –

- ‘gristi se’, ‘nervirati se’:

fr. *se ronger le cœur* (*sebi jesti srce) / srp. –

- ‘lišiti se večere’, ‘ostati bez večere’:

fr. *dîner par cœur*¹⁵ (*večerati na srce) / srp. –

¹⁵ Ovaj šaljivi frazem se prvobitno odnosio na osobu koja je mnogo pričala i recitovala, te samim tim nije stizala da večera.

Za razliku od prethodno navedenih, u ovim frazemima uočavamo neophodnost prisustva drugih osoba. Pozitivnu konotaciju nalazimo u sledećim slučajevima:

- ‘poveriti se nekome’, ‘izjadati se’:

fr. *parler à cœur ouvert* / srp. *pričati otvorenog srca*

fr. *ouvrir son cœur à quelqu'un*¹⁶ / srp. *otvoriti svoje srce nekome*

fr. *découvrir son cœur* / srp. *otkriti svoje srce*

fr. *décharger son cœur* / srp. *rasteretiti srce*

fr. *vider son cœur* / srp. *isprazniti srce*

fr. *épancher son cœur* (*izliti svoje srce) / srp. –

fr. *parler d'abondance de cœur* (*pričati obilno iz srca) / srp. –

- ‘biti podrška nekome’:

fr. *être de (tout) cœur avec quelqu'un* / srp. *biti sa nekim svim srcem*

- ‘pružiti utehu nekome’:

fr. *réchauffer le cœur de quelqu'un* / srp. *ugrejati srce nekome*

fr. *faire chaud au cœur* (*praviti toplo u srcu) / srp. –

fr. *mettre du baume sur le cœur* (*staviti melema na srce) / srp. –

- ‘ohrabriti nekoga’:

fr. *(re)donner du cœur au ventre* (*(ponovo) dati srca u stomak) / srp. –

fr. *mettre du cœur au ventre* (*staviti srca u stomak) / srp. –

- ‘razveseliti nekoga’:

fr. *dilater le cœur de quelqu'un* *(ra)širiti srce nečije) / srp. –

- ‘ganuti nekoga’:

fr. *aller droit au cœur de quelqu'un* / srp. *ići pravo u nečije srce*

fr. *toucher le cœur de quelqu'un* / srp. *dotaći nečije srce*

- ‘raznežiti nekoga’, ‘izazvati nečiju samilost’, ‘učiniti da neko popusti’:

fr. *attendrir le cœur de quelqu'un* / srp. *raznežiti nečije srce*

fr. *amollir le cœur de quelqu'un* / srp. *smekšati, razmekšati nečije srce*

¹⁶ Frazem nosi i značenje „dozvoliti nekome/nečemu da uđe u naš život”, te smo ga sa ovim značenjem još jednom svrstale u isto ovo konceptualno polje sa drugačijim deskriptorom.

- ‘zagrliti nekoga’:

fr. *serrer sur son cœur* (*stegnuti na svoje srce) / srp. –

fr. *presser sur son cœur* (*pritisnuti na svoje srce) / srp. –

- ‘poznavati nekoga veoma dobro’:

fr. *connaître quelqu’un par cœur* (*poznavati nekoga na srce) / srp. –

- ‘biti istih osećanja, misli, želja’:

fr. – / srp. *biti brat po srcu*

- ‘ne moći iz sažaljenja (reći, uraditi)’:

fr. – / srp. *nemati srca*

- ‘osećati sažaljenje prema nekome’:

fr. *avoir mal au cœur* (*imati bol u srcu) / srp. –

- ‘osloboditi nekoga bola, muke’:

fr. *arracher (à quelqu’un) une épine du cœur* (*iščupati (nekome) trn iz srca) / srp. –

U ovo konceptualno polje uvrstile smo i frazeme u kojima pozadinsku sliku čini ljubav:

- ‘predati se emotivno nekome’, ‘zavoleti nekoga’:

fr. *donner son cœur à quelqu’un* / srp. *dati nekome srce*

fr. *offrir son cœur à quelqu’un* / srp. *pokloniti nekome srce*

- ‘dozvoliti nekome/nečemu da uđe u nečiji život’:

fr. *ouvrir son cœur à quelqu’un/ à quelque chose* / srp. *otvoriti svoje srce za nekoga/nešto*

- ‘osvojiti nečiju ljubav’:

fr. *gagner le cœur de quelqu’un* / srp. *osvojiti nečije srce*

fr. *voler le cœur de quelqu’un* / srp. *ukrasti nečije srce*

- ‘mnogo se voleti’:

fr. *n’être qu’un cœur et qu’une âme* / srp. *biti jedno srce i duša*

- ‘mnogo voleti nekoga/nešto’:

fr. – / srp. *srce vuče nekoga ka nekome/nečemu*

fr. – / srp. *srcu*, *za srce prirasti*

- ‘ljubavna čežnja’:

fr. – / srp. *srce nekome vene za nekim*

fr. – / srp. *srce nekome kopni za nekim*

- ‘prestati misliti na nekoga/nešto’, ‘zaboraviti nekoga/nešto’:

fr. – / srp. *iščupati nekoga/nešto iz srca*

fr. – / srp. *istrgnuti nekoga/nešto iz srca*

Najbrojniji su, međutim, frazemi u kojima se ističe povređenost osećanja neke osobe usled neprimerenog ponašanja druge (drugih) osobe (osoba):

- ‘povrediti jako nekoga’, ‘rastužiti jako nekoga’, ‘potresti nekoga’:

fr. *briser le cœur de quelqu'un* / srp. *slomiti srce nekome*

fr. *arracher le cœur à quelqu'un* / srp. *iščupati srce nekome*

fr. *déchirer le cœur à quelqu'un* / srp. *razdirati srce nekome*

fr. *fendre le cœur à quelqu'un* / srp. *parati srce nekome*

fr. *blesser le cœur à quelqu'un* / srp. *raniti nečije srce*

fr. *enfoncer un couteau, un poignard dans le cœur de quelqu'un* / srp. *zariti nekome nož u srce*

fr. *plonger un couteau, un poignard dans le cœur de quelqu'un* (*zaroniti nož u srce nečije) / srp. –

fr. *crever le cœur à quelqu'un* (*probiti srce nekome) / srp. –

fr. *percer le cœur à quelqu'un* (*probosti srce nekome) / srp. –

fr. – / srp. *ujesti nekoga za srce*

- ‘povrediti jako nekoga’, ‘izaz(i)vati tugu’, ‘izaz(i)vati saosećanje’:

fr. *faire mal au cœur* (*praviti bol u srcu) / srp. –

U narednim frazemima uočavamo različita ponašanja čoveka koja ne odišu pozitivnom konotacijom:

- ‘pomagati nezahvalnoj osobi koja će uzvratiti zlom’:

fr. – / srp. *hraniti guju na srcu*

fr. – / srp. *čuvati guju na srcu*

fr. – / srp. *nositi guju na srcu*

- ‘ponašati se kao zavodnik’, ‘biti Don Žuan’:

fr. *faire le joli cœur* (*praviti lepo srce) / srp. –

fr. *être un bourreau des cœurs* (*biti dželat srca) / srp. –

- ‘biti preterano ljubazan’, ‘ponašati se izveštačeno’:

fr. *faire la bouche en cœur* (*praviti usta u srce) / srp. –

- ‘ljutiti se, vređati se za sitnicu’:

fr. – / srp. *biti nakraj srca*

4. Konceptualno polje ‘način čovekovog delanja’

U ovo konceptualno polje uvrstile smo frazeme koji ukazuju na načine na koje čovek obavlja raznolike aktivnosti:

- ‘mirno’, ‘lako’, ‘bez oklevanja’:

fr. *le cœur léger* / srp. *laka srca*

fr. *d’un cœur léger* / srp. *lakog srca*

fr. – / srp. *mirnog, mirna srca*

- ‘učiti napamet’, ‘znati napamet’:

fr. *apprendre, réciter, savoir par cœur* (*naučiti, recitovati, znati na srce) / srp. –

- ‘iskreno se poveravati jedno drugom’:

fr. *cœur à cœur* (*srce srcu) / srp. –

- ‘iskreno’, ‘rado’:

fr. *du fond du cœur* / srp. *iz dubine srca*

fr. *à cœur ouvert* / srp. *otvorenog srca*

fr. *de tout (mon) cœur* / srp. *iz, od sveg srca*

fr. *de bon cœur* (*iz srca dobrog) / srp. –

fr. *de gaieté de cœur* (*iz radosti srca) / srp. –

- ‘otvoreno, iskreno govoreći’:

fr. *droit au cœur* (*direktno u srce) / srp. –

fr. – / srp. *ruku na srce*

- ‘sa pregršt emocija’:

fr. *cœur battant* (*srce lupajući) / srp. –

- ‘sa entuzijazmom’:

fr. *de grand cœur* (*iz velikog srca) / srp. –

- ‘protiv volje’:

fr. *à contre-cœur* (*protiv-srca) / srp. –

fr. – / srp. *preko srca*

fr. – / srp. *teška srca*

- ‘sa tugom’:

fr. *le cœur gros* (*srca velikog) / srp. –

fr. – / srp. *žalosna srca*

- ‘potajno’:

fr. – / srp. *u dnu srca*

- ‘u izobilju’, ‘do mile volje’:

fr. – / srp. *koliko ti srce želi (jesti, piti)*

- ‘na prazan želudac’, ‘natašte’:

fr. – / srp. *našte srca (jesti, piti)*

fr. – / srp. *na gladno srce (jesti, piti)*

Leksema *srce* u ovim potonjim primerima ima značenje „želudac”, „stomak”. U tradicionalnoj lingvistici ove dve lekseme su etimološki povezane i smatraju se ‘okamenjenim’ metaforama. U savremenoj jezičkoj praksi srpski izrazi *ne sme se popiti prazna srca/na prazno srce* i *nosi dete pod srcem* su zastareli.

5. Konceptualno polje ‘središte’

U frazemima koji slede *srce* označava ‘središte’ u najširem smislu:

- središnje mesto (države, pokrajine, oblasti, kakvog prostora), središte, centar:

fr. *être au cœur de la ville* / srp. *biti u srcu grada*

- vremenski posmatrano:

fr. *être au cœur de l’été* (*biti u srcu leta) / srp. –

fr. *au cœur de la vie humaine* (*u srcu ljudskog života) / srp. –

- suština, srž:

fr. *entrer au cœur des choses* (*ući u srce stvari) / srp. –

fr. *toucher au cœur même de quelque chose* (*dirnuti u srce nečega) / srp. –

fr. *aller droit au cœur de quelque chose* (*ići pravo u srce nečega) / srp. –

- središnji deo razgovora:

fr. *être au cœur du sujet, d'une question* (*biti u srcu teme, pitanja) / srp. –

fr. *toucher le cœur du sujet, d'une question* (*dotaći srce teme, pitanja) / srp. –

–

- osoba koja ima glavnu ulogu u nekoj grupi, aktivnosti:

fr. *être le cœur d'une équipe* / srp. *biti srce ekipe*

ZAKLJUČAK

Naša analiza izvršena je na korpusu koji čini 266 frazema, i to 156 francuskih i 110 srpskih. Na osnovu istraživanja možemo da zaključimo da je u frazeološkom izražavanju francuska leksema *cœur* produktivnija negoli srpska leksema *srce*, te da nudi raznovrsnije semantičke sadržaje i stilske nijanse za koje u srpskom jeziku ne postoje odgovarajući ekvivalenti. Leksičko i semantičko poklapanje u posmatranim jezicima uočili smo u 57 slučajeva, dok bezekvivalentnih frazema u francuskom ima 99, a u srpskom 53.

Definisale smo pet konceptualnih polja: 1) 'čovekove osobine', 2) 'čovekova stanja', 3) 'čovekov odnos prema drugim ljudima i svetu oko sebe', 4) 'način čovekovog delanja', 5) 'središte' i utvrdile da frazemi u našem korpusu prevashodno oslikavaju čovekove karakterne osobine, njegovo psihičko stanje i odnos prema drugim ljudima i svetu koji ga okružuje. U brojnim frazemima ističu se kako dobre karakterne osobine (dobrota, plemenitost, čistota duše, nežnost, iskrenost, spontanost, naivnost, radost, neustrašivost), tako i one loše (neosetljivost, zloba, plašljivost, okrutnost, nestalnost). Veliki broj frazema iskazuje neprijatna čovekova psihička stanja, prvenstveno tugu, povređenost, očaj, potom strah, bes, neraspoloženje, teskobu. Veoma je zanimljivo da u skupini frazema koji se odnose na čovekovo fiziološko stanje pronalazimo isključivo francuske frazeme budući da u njima leksema *cœur* zapravo upućuje na želudac i stomak, dok je ovakva upotreba u srpskom zastarela. S druge strane, o sreći i radosti svedoče samo srpski frazemi. Svega nekoliko frazema upućuje na radosno psihičko stanje što je svakako neobično budući da se pojam *srce* obično asocijativno povezuje sa nečim prijatnim i lepim.

Činjenica da u francuskom i srpskom jeziku pronalazimo znatno više globalnih frazema ukazuje na to da se osnovno značenje leksema fr. *cœur* / srp. *srce* iznimno retko koristi, te da je metaforična i metonimijska upotreba ovih leksema

znatno češća i da one prevashodno označavaju i opisuju raznolika emocionalna stanja i psihološke karakteristike. Kod većine posmatranih frazema pozadinska slika je lako uočljiva i razumljiva. Isticanjem i opisivanjem čovekovih karakteristika i osećanja putem frazema umesto glagolima istovetne semantike ostvaruje se izuzetna ekspresivnost kakvu nefrazeološki izrazi i jezički spojevi ne mogu da iznedre.

Posmatrani francuski i srpski frazeologizmi utemeljeni na metaforičkim i metonimijskim preslikavanjima ukazuju na određene sličnosti u naivnoj slici sveta, mada nisu zanemarive ni izvesne raznolikosti budući da su dve lingvokulturološke zajednice bile izložene neistovetnim kulturološkim, istorijskim i drugim činiocima koji su uticali na stvaranje osobenih sociolingvističkih miljea.

Dragana Drobnjak
Snežana Gudurić

HEART IN FRENCH AND SERBIAN PHRASEOLOGY

Summary

This paper deals with French and Serbian phrasemes with the components Fr. *coeur* /Serb. *Srce* (heart). All the phrasemes were classified into five conceptual fields according to their underlying imagery and analyzed using semantic and contrastive analysis. In both languages, numerous examples emphasize a person's positive character traits (goodness, nobility, purity of soul, tenderness, sincerity, spontaneity, naivety, joy, fearlessness) as well as negative traits (insensitivity, malice, shyness, cruelty, inconsistency). A large number of phrasemes express a sad person's psychological states: primarily sadness, pain and despair, as well as fear, rage, unhappiness, and distress. The conclusion drawn from the analyses is that, the French lexeme *coeur* is more productive than the Serbian *srce* in phraseological expression.

Keywords: heart, phraseme, French, Serbian.

LITERATURA

- Burger, H., Buhofer, A., Sialm, A. (1982). *Handbuch der Phraseologie*. Berlin/New York: Walter de Gruyter.
- Guiraud, P. (1975). *Les gros mots*. Paris : Presse universitaire de France.
- Guthrie, W. K. C. (1962). *A History of Greek Philosophy*, Vol. I, Cambridge: Cambridge University Press.
- Moon, R. (1998). *Fixed Expressions and Idioms in English. A Corpus-Based Approach*. Oxford: Oxford University Press.

- Mršević-Radović, D. (1987). *Frazeološke glagolsko-imeničke sintagme u savremenom srpskohrvatskom jeziku*. Beograd: Filološki fakultet.
- Radenković, Lj. (1991). Die Symbolik des menschlichen Körpers in der südslavischen ZauberspruchTradition. In: *Körper, Essen und Trinken im Kulturverständnis der Balkanvölker*. Berlin: Sonderdruck, 183–193.
- Zybatow, L. (1997). *Idiome und Parömien aus kognitivlinguistischer und translationslinguistischer Sicht (am Beispiel des Russischen und Ukrainischen)*. U: Internationale Tendenzen der Syntaktik, Semantik und Pragmatik. Akten des 32. Linguistischen Kolloquiums in Kassel 1997 (Hrsg. O. Spillmann / I. Warnke), Peter Lang – Europäischer Verlag der Wissenschaften, str. 579–588.
- Apresjan, Ju. D. (1995). *Izbrannye trudy*. Tom II. Integral'noe opisanie jazyka i sistemnaja leksikografija. Moskva: Jazyki russkoj kul'tury. (Štampano na ćirilici!)

IZVORI

- Drašković, V. (1990). *Francusko-srpskohrvatski frazeološki rečnik*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Le nouveau Petit Robert, Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française* (2005). Paris: Robert.
- Milosavljević, B. (1994). *Srpsko-francuski rečnik idioma i izreka*. Beograd: Srpska književna zadruka.
- Rey, A. (2000). *Le Robert, Dictionnaire historique de la langue française*. Paris : Dictionnaire Le Robert.
- Trésor de la langue française : dictionnaire de la langue du XIXe et du XXe siècle* (1971–1994). Paris, Éd. du Centre national de la recherche scientifique: Klincksieck: Gallimard.
- RMS 1.: *Rečnik srpskoga jezika* (2007). Novi Sad: Matica srpska.
- RMS 6.: *Rečnik srpskohrvatskog književnog jezika I–VI* (1967–1976). Novi Sad (– Zagreb): Matica srpska (– Matica hrvatska).